

Коваль Микола Іванович,

кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри обліку і оподаткування, Навчально-науковий Інститут управління, економіки та бізнесу, «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», м. Київ, Україна, 03039, м. Київ, вул. Фрометівська, 2, e-mail: mykolakoval1950@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-4544-6834>

Koval Mykola Ivanovich,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Accounting and Taxation, Educational and Scientific Institute of Management, Economics and Business, «Interregional Academy of Personnel Management» University, Kyiv, Ukraine, 03039, Kyiv, Str. Frometivska, 2, e-mail: mykolakoval1950@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-4544-6834>

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДЕСТРУКТИВНОГО ВПЛИВУ ЕКЗИСТЕНЦІЙНИХ КРИЗОВИХ ФАКТОРІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З РОСІЙСЬКОЮ АГРЕСІЄЮ

Анотація. Мета роботи. Проблема фінансової безпеки завжди була актуальною для всіх держав. Для України наразі це проблема номер один, оскільки на її території розгорнулася повномасштабна війна, нав'язана Росією. Вона охопила значну територію на півночі, сході та півдні країни і пов'язана з величезними людськими жертвами та економічними збитками, що завдаються нашій державі. Більшість політичних лідерів та громадян як України, так і інших країн світу не передбачали такого розвитку подій, тому зараз, паралельно з шоком, болем і гнівом, йде процес осмислення причин і механізмів виникнення цієї війни, пошук ефективного механізму державного управління забезпечення макрофінансової безпеки країни в умовах деструктивного впливу екзистенційних факторів, пов'язаних з військовою агресією. **Методологія.** Дослідження фінансово-безпекового середовища, виявлення небезпечних тенденцій, факторів впливу, ризиків і загроз національній та фінансовій безпеці дає змогу обґрунтувати вибір оптимальної моделі забезпечення національної та фінансової стабільності та відповідних механізмів функціонування держави в умовах воєнного стану. Водночас комплексний аналіз існуючих можливостей, практик, нормативно-правового регулювання, організації діяльності у сфері національної і фінансової безпеки, антикризового менеджменту та державного управління дає змогу визначити вразливі місця держави та суспільства, системні проблеми в забезпеченні фінансової стабільності, а також визначити пріоритети її подальшого зміцнення. Аналіз цих питань має важливе наукове та практичне значення в контексті обґрунтування доцільності створення системи забезпечення національної та фінансової стабільності в Україні. **Наукова новизна** одержаних результатів полягає у посиленні теоретичного обґрунтування та розробці комплексних заходів забезпечення фінансової безпеки України шляхом розробки стратегії фінансової безпеки, формування та виконання державного та місцевих бюджетів країни, моніторингу показників оцінки фінансової безпеки, грошово-фінансової безпеки, розробки стратегії розвитку та контролю банківської системи, посилення платіжної дисципліни, удосконалення податкового регулювання, контролю за виведенням капіталу з України, забезпечення функціонування ринку цінних паперів та фондового ринку, лібералізація руху капіталів. **Висновки.** Наразі завдання не лише військово-політичного керівництва та громадян України, а й всього демократичного світу – не допустити перемоги агресивного російського імперіалізму в цій війні, організувати і згуртувати весь цивілізований світ для протистояння російській агресії, забезпечити належне функціонування економіки воюючої країни, здійснення гарантованого фінансового забезпечення потреб ЗСУ та населення країни. Впровадження фінансових, валютних, кредитних заходів, внесення змін до законодавчої бази, розробка стратегії фінансової безпеки України стають все більш актуальними. Реалізація запропонованих нами, на нашу думку, заходів сприятиме зміцненню фінансової безпеки України в умовах воєнного стану.

Ключові слова: фінансова безпека, Державний бюджет України, деструктивні кризові фактори, дефіцит, макроекономічна допомога.

MANAGING THE FINANCIAL SECURITY OF UKRAINE UNDER THE DESTRUCTIVE IMPACT OF THE EXISTENTIAL CRISIS FACTORS RELATED TO RUSSIAN AGGRESSION

Abstract. *The purpose of the research.* The problem of financial security has always been relevant for all states. This is currently the number one problem for Ukraine, as a full-scale war imposed by Russia has unfolded on its territory. It has covered a large area in the north, east and south of the country and is associated with huge human casualties and economic damage to our state. The majority of political leaders and citizens of both Ukraine and other countries of the world did not foresee such a development of events, so now, in parallel with shock, pain and anger, there is a process of understanding the causes and mechanisms of the emergence of this war, the search for an effective mechanism of state management to ensure the macro-financial security of the country in conditions of the destructive influence of existential factors associated with military aggression. ***Methodology.*** The study of the financial and security environment, the identification of dangerous trends, influencing factors, risks and threats to national and financial security makes it possible to substantiate the choice of the optimal model for ensuring national and financial stability and the corresponding mechanisms of state functioning under martial law. At the same time, a comprehensive analysis of existing opportunities, practices, legal regulation, organization of activities in the field of national and financial security, anti-crisis management and public administration makes it possible to identify vulnerabilities of the state and society, systemic problems in ensuring financial stability, as well as to determine priorities for its further strengthening. The analysis of these issues has important scientific and practical significance in the context of justifying the feasibility of creating a system for ensuring national and financial stability in Ukraine. ***The scientific novelty*** of the obtained results consists in the strengthening of the theoretical justification and the development of comprehensive measures to ensure the financial security of Ukraine by developing a financial security strategy, forming and implementing the state and local budgets of the country, monitoring the indicators of the assessment of financial security, monetary and financial security, developing a strategy for the development and control of the banking system, strengthening payment discipline, improving tax regulation, control over the withdrawal of capital from Ukraine, ensuring the functioning of the securities market and the stock market, liberalization of capital movements. ***Conclusions.*** Currently, the task not only of the military-political leadership and citizens of Ukraine, but also of the entire democratic world is to prevent the victory of aggressive Russian imperialism in this war, to organize and unite the entire civilized world to resist Russian aggression, to ensure the proper functioning of the economy of the belligerent country, to provide guaranteed financial support needs of the Armed Forces and the country's population. Implementation of financial, currency, and credit measures, making changes to the legislative framework, and developing a strategy for Ukraine's financial security are becoming more and more important. In our opinion, the implementation of the measures proposed by us will contribute to strengthening the financial security of Ukraine in the conditions of martial law.

Key words: financial security, State Budget of Ukraine, destructive crisis factors, deficit, macroeconomic aid.

Вступ. Фахівцям з макроекономічного аналізу достеменно відомо, що фінансова безпека держави в цілому і її громадян зокрема, безпосередньо залежить від належного виконання збалансованого плану формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються, відповідно, органами державної влади та органами місцевого самоврядування (1).

При цьому під фінансовою безпекою держави, регіону, юридичних чи фізичних осіб ми розуміємо їх фінансові спроможності задовольняти свої потреби для забезпечення нормального функціонування в рамках існуючої економічної системи держави, яка гарантує її

населенню отримання необхідних соціальних послуг за рахунок бюджетних коштів, передбачених вищезазначеним планом.

Такий план фінансових ресурсів розробляється і виконується кожного календарного року і має назву Державний бюджет України, а на місцевому (регіональному) рівні – місцевий бюджет.

Саме державний бюджет забезпечує фінансовими ресурсами виконання державою її основних функцій по відношенню до своїх громадян, а саме: економічної, соціальної, політичної (або державного управління) і оборонної (Коваль, 2016, с. 39). Сутність економічної функції держави полягає в тому, що остання має

створити такі правила гри (шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів), які забезпечують успішне функціонування економіки країни (в тому числі її державного сектору), результатом якого є отримання валового внутрішнього продукту і, відповідно, національного доходу, розподіл якого відбувається через державний бюджет країни для забезпечення виконання інших функцій держави: соціальної (освіта, медицина, культура і т.п.), державного управління (фінансування законодавчої, виконавчої і судової гілок влади) і оборонної (захист суверенітету і кордонів країни її армією та іншими силовими структурами).

Невиконання державою будь-якої із названих чотирьох функцій внаслідок відсутності належного фінансового забезпечення ставить під сумнів існування державності, її інститутів. За таких кризових умов існує цілком реальна загроза того, що держава може «посипатися» або збанкрутувати внаслідок негативної дії такого собі «ефекту доміно».

1. Основні фактори впливу на макрофінансову безпеку України в умовах воєнного стану.

Дуже важливо для належного функціонування держави забезпечити, особливо в умовах війни, відповідне ситуації виконання вищезазначених функцій, незважаючи на деструктивний вплив кризових екзистенційних факторів, пов'язаних саме з війною.

Війна завжди була лихом для народу, а особливо така жорстока, яку веде Російська Федерація проти України. Вона носить неприкритий екзистенційний характер, тобто спрямована на знищення нашої держави, її економіки, культури, на геноцид української нації, на заперечення існування України, як незалежної суверенної держави. І такі цілі відкрито проголошуються пропагандистами Кремля з екранів російського телебачення. І ці декларації реалізуються в агресивних діях російської армії на полі бою.

Для забезпечення ефективної протидії ворожій агресії, окрім збройної відсічі, яку успішно демонструють всьому цивілізованому світу Збройні Сили України та її територіальна оборона (і ми їм дуже вдячні за це), наша держава, її органи управління мають забезпечити ефективну нейтралізацію впливу інших деструктивних кризових факторів, спрямованих саме на руйнування системи організації виконання державою своїх функцій – економічної, соціальної, політичної і оборонної.

Що ж це за деструктивні кризові фактори і як державні органи управління мають нейтралізувати їх дестабілізуючий кризовий вплив?

Відомо, що міцність держави визначається її потужною економікою, здатністю протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам, які спричиняють кризові явища, що спроможні зруйнувати систему управління державою. І саме сюди, з початком широкомасштабного вторгнення, було спрямовано основні військові потуги агресора.

У результаті за 10 місяців війни ми маємо на 50% знищену економіку країни, зокрема її металургію, енергетику, вугледобування, критичну інфраструктуру. Ми втратили гігант металургії завод «Азовсталь», Запорізьку АЕС (найбільшу в Європі, яка має 6 реакторів), ракетних ударів зазнали всі 10 теплових електростанцій, гідроелектростанції Дніпровського каскаду. Знищено тисячі об'єктів промисловості, будівництва та інших інфраструктурних одиниць країни.

Ми втратили близько 20% території, за різними оцінками від 12 до 15 млн. населення стали переміщеними особами, які втратили домівку, роботу, засоби для існування і терміново потребують належного соціального захисту. Більш ніж 7,5 млн. громадян України знайшли прихисток за кордоном – в країнах ЄС, Великобританії, США, та інших демократичних країнах світу, які надають нам допомогу.

Як наслідок, більш ніж вдвічі зменшилися надходження до державного бюджету за рахунок вимушеного скорочення податкових і неподаткових надходжень.

Зросло безробіття, стартували інфляційні процеси, порушена логістика, енергопостачання, зазнала руйнувань сфера послуг, в тому числі медичних, особливо в зоні окупації та прифронтовій полосі, що протягнулася більш ніж на 1000 кілометрів. Загалом, економіці країни, за попередніми оцінками Кабінету Міністрів України, завдано шкоди і руйнувань на понад 750 млрд. доларів США. Країна поставлена на межу виживання і, звичайно без макрофінансової допомоги цивілізованих країн світу, без їх військово-технічної допомоги, Україна б не вистояла проти російської агресії, яка триває вже більше 10 місяців.

Президентом України, Урядом і Радою національної безпеки і оборони в цей кризовий період оперативно вживаються надзвичайні заходи щодо стабілізації економіки, організації оборони, мобілізації фінансових і людських ресурсів держави і міжнародної допомоги країн-союзників для макрофінансової стабілізації, захисту країни і її населення від ворожої агресії та її наслідків.

Оголошення воєнного стану та створення військово-цивільних адміністрацій позитивно вплинуло на оперативність в прийнятті важли-

вих рішень для потреб оборони та населення країни що дозволило оперативно відновлювати енергопостачання, проводити евакуацію населення і важливих промислових об'єктів у безпечну зону, забезпечувати надання критично важливих послуг населенню, роботу залізниці, автомобільного транспорту, логістичних та гуманітарних центрів і коридорів, рятувальних підрозділів ДСНС та інших служб цивільного захисту і т.п. Країна працює як єдиний організм щодо захисту свого населення, а також своєї незалежності та суверенітету. Поряд з військовими на перемогу працюють всі свідомі громадяни і навіть діти. Широкого поширення набув громадський волонтерський рух. Успішно в боротьбі з ворогом показали себе органи територіальної оборони і самооборони.

2. Збалансований держбюджет-2023 як гарант макрофінансової стабільності країни.

У цих складних умовах Урядом країни був сформований і затверджений Верховною Радою України державний бюджет на 2023 рік (3). Дохідна частина бюджету, яка сформована із визначених джерел (а це податкові та неподаткові надходження, міжнародна макрофінансова допомога) затверджена у сумі 1 трлн. 300 млрд. грн. (звичай, у мирний час дохідна частина державного бюджету України складала трохи більше 1 трлн. грн.).

А видатки державного бюджету на 2023 рік (розраховані від потреби воюючої країни) передбачені вдвічі більшими, тобто в розмірі 2 трлн. 600 млрд. грн. (для порівняння у 2022 році видатки на оборону склали понад 800 млрд. грн., звичайно, за рахунок секвестру інших статей бюджету).

Таким чином маємо безпрецедентний в історії країни бюджет, дефіцит якого складає 50% (за звичайних умов мирного часу державний бюджет, як правило, затверджувався з дефіцитом у 3 – 4%, який покривався за рахунок внутрішніх і зовнішніх запозичень).

Джерела покриття видатків бюджету та його дефіциту на наступний рік можуть бути визначені як за рахунок міжнародної макрофінансової допомоги, так і за рахунок податкових надходжень від успішно працюючої економіки країни. Чого ми, на жаль, повною мірою гарантувати не можемо, оскільки це залежить від успіхів наших Збройних Сил на полі бою, ефективності нашої їм військово-технічної допомоги.

Як бачимо, саме зараз є актуальним для всіх свідомих громадян України дотримуватись у повсякденному житті лозунгу «Все для перемоги».

Тож які актуальні завдання постають перед органами державного управління і працюючим

населенням України щодо забезпечення фінансової безпеки країни і збільшення дохідної частини державного бюджету на 2023 рік?

Перш за все – це відновлення роботи зруйнованих підприємств у місцевостях, звільнених від окупації, здійснення Урядом і військово-цивільними адміністраціями подальших заходів щодо переведення профільних підприємств на роботу для потреб оборони і населення, відновлення об'єктів критичної інфраструктури, забезпечення тризмінної роботи підприємств «Укроборонпрому» для потреб Збройних Сил України; здійснення міністерствами і відомствами України, іншими органами влади, заходів щодо жорсткої економії бюджетних коштів на їх утримання; скорочення за рахунок цифровізації діяльності чисельності працюючих. Безумовно, резерви тут є.

По-друге, у сфері організації міждержавної макрофінансової допомоги Президенту України, Верховній Раді України, Уряду, в особі Міністра закордонних справ та Міністра фінансів, слід належним чином довести до відома країн ЄС, НАТО та інших демократичних країн світу потреби України, як країни, що добровільно у свій час відмовилась від ядерного статусу і є потерпілою від неспровокованої військової агресії ядерної країни, якою є Російська Федерація – країна, яку більш ніж 140 країн-членів ООН визнали країною-терористом.

Слід також вести важливу роботу на дипломатичному фронті щодо конфіскації і спрямування на потреби відновлення економіки та інфраструктури України арештованих (заморожених) активів Російської Федерації, які оцінюються, за даними ЗМІ, у сумі понад 300 млрд. доларів.

Зусилля державних органів влади у цьому напрямі на даний час принесли певний результат – країни ЄС вже прийняли рішення про надання Україні у 2023 році макрофінансової допомоги в обсязі 18 млрд. євро. Крім того, в результаті візиту Президента України до Конгресу США під час розгляду бюджету України на 2023 рік на пропозицію Уряду Президента США Д. Байдена Україні виділено військово-технічної допомоги на суму понад 45 млрд. доларів США, що співрозмірно з річним оборонним бюджетом Російської Федерації.

Також аналогічну роботу слід вести і в країнах на інших континентах, оскільки спільнота вільних демократичних країн перебуває на боці України, на боці світла і добра та підтримує її у справедливій війні за свою незалежність і суверенітет.

3. Державне управління фінансовими ресурсами в кризових умовах військової агресії.

Яких же основних результатів вдалося досягти

внаслідок вжитих органами державного управління надзвичайних мобілізаційних заходів?

Ці результати є очевидними і вони вражають.

Перше. Внаслідок оперативно вжитих заходів щодо регуляції економіки, зокрема шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів щодо зменшення податкового навантаження, скорочення окремих бюджетних витрат, стимулювання певних ділянок бізнесу (наприклад, відміна або зменшення акцизного податку на нафтопродукти, зріджений газ, скорочення капітальних видатків на користь збільшення витрат на оборону) вдалося відновити і зберегти логістичну спроможність ЗСУ, бізнесу і населення, що в умовах війни є надзвичайно важливим для держави.

Друге. Організовано на міждержавному рівні надання ЗСУ країнами ЄС і НАТО необхідної міжнародної і військово-технічної допомоги, в першу чергу США, Великобританією, Польщею, країнами Балтії та ін.

Третє. Населення країни і ЗСУ були забезпечені продуктами харчування за рахунок державних запасів, роботи торгівельної мережі, а також міжнародної гуманітарної допомоги, у тому числі в прикордонних місцевостях та деокупованих зонах. В результаті гуманітарної катастрофи вдалося, в основному, уникнути.

Четверте. Забезпечено соціальний захист населення шляхом регулярної виплати пенсій (11 млн. пенсіонерів), заробітної плати працівникам бюджетних установ, фінансової та соціальної допомоги переміщеним особам.

П'яте. Організовано за рахунок держави евакуацію багатомільйонних мас населення із зони бойових дій у відносно безпечні регіони України та Європейського Союзу.

Шосте. Організоване оперативне відновлення роботи критичних об'єктів енергетичної і транспортної інфраструктури країни, порушеної варварськими та артилерійськими атаками агресора, що дозволяє забезпечити на достатньому рівні енергопостачання для промислових об'єктів, залізниці, міського і міжміського транспорту, житлового фонду країни тощо.

Сьоме. Забезпечено роботу підприємств ВПК країни, в тому числі налагоджено виробництво для ЗСУ дефіцитних боєприпасів калібром 122 мм і 152 мм для артилерійських систем радянського зразка, що перебувають на озброєнні армії.

Восьме. За допомоги ООН та Туреччини (як посередників) організовано регулярну роботу транспортною мережею зернового коридору, що дозволяє з південних портів України експортувати зернопродукти до країн Європи, Азії і Африки для запобігання голоду в багатьох країнах світу, що

є важливою гуманітарною місією України, яку вона виконує незважаючи на військову агресію Росії. Робота такого зернотрафіку забезпечує країну відповідними валютними надходженнями, що в умовах війни є надзвичайно важливим.

Висновки. На підставі викладеного можна стверджувати, що управління фінансовою безпекою України в умовах деструктивного впливу екзистенційних кризових факторів, пов'язаних з військовою агресією Російської Федерації, здійснюється надзвичайними методами, адекватними умовам оголошеного в країні військового стану. В цих умовах надзвичайні методи управління в т.ч. управління фінансовою безпекою країни, крім Уряду, Верховної Ради України здійснюється Радою національної безпеки і оборони та військово-цивільними адміністраціями на місцях, які оперативно приймають відповідні рішення, тожотні ситуаціям, що виникають внаслідок впливу деструктивних факторів, пов'язаних з військовими діями агресора і необхідністю організації ефективної протидії йому як на полі бою, так і для фінансового забезпечення безумовного виконання органами державної влади своїх конституційних функцій і завдань, які забезпечують існування держави, її обороноздатність і суверенітет.

Все вищевказане дає підстави для стриманого оптимізму щодо безумовної перемоги України на полі бою і обов'язкового притягнення до відповідальності всіх військових злочинців держави-агресора, які розв'язали війну і вбили десятки тисяч українців та позбавили засобів існування десятки мільйонів людей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ: _____

1. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 №2456-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2010. № 50–51. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 12.01.2023).
2. Коваль М. І., Назаренко О. М., Коваль О. М. Організація виконання бюджету : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : ДП «Вид. дім Персонал», 2016. 374 с.
3. Про державний бюджет України на 2023 рік: Закон України від 24.02.2023 № 2953-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text> (дата звернення: 12.01.2023).

REFERENCES: _____

1. Biudzhetni kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 08.07.2010 r. № 2456-VI. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR). 2010. № 50–51. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (data zvernennia: 12.01.2023) [in Ukrainian].

2. Koval M. I., Nazarenko O. M., Koval O. M. Orhanizatsiia vykonannia biudzhetu : navch. posib. dlia stud. vyshch. zakl. Kyiv : DP «Vyd. dim Personal», 2016. 374 s. [in Ukrainian].
3. Pro derzhavnyi biudzhet Ukrainy na 2023 rik : Zakon Ukrainy vid 24.02.2023 № 2953-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text> (data zvernennia: 12.01.2023) [in Ukrainian].